

Research Paper

Divorce Indices, Causes, and Implemented Interventions in Iran

Behzad Damari¹, Habibollah Masoudi Farid², Ahmad Hajebi^{3,4}, Fariba Derakhshannia⁵, *Elham Ehsani Chimeh⁶

1. Governance and Health Department, Neuroscience Institute, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran.
2. Community Medicine Specialist, Welfare Organization of Iran, Tehran, Iran.
3. Department of Psychiatry, School of Medicine, Iran University of Medical Sciences, Tehran, Iran.
4. Department for Mental Health and Substance Abuse, Ministry of Health and Medical Education, Tehran, Iran.
5. Social Working Specialist, Strengthen Women and the Family Department, Welfare Organization of Iran, Tehran, Iran.
6. National Institute for Health Research (NIHR), Tehran University of Medical Sciences (TUMS), Tehran, Iran.

Citation Damari B, Masoudi Farid H, Hajebi A, Derakhshannia F, Ehsani Chimeh E. [Divorce Indices, Causes, and Implemented Interventions in Iran (Persian)]. *Iranian Journal of Psychiatry and Clinical Psychology*. 2022; 28(1):76-89. <http://dx.doi.org/10.32598/ijpcp.28.1.3455.1>

doi <http://dx.doi.org/10.32598/ijpcp.28.1.3455.1>

Received: 10 Jun 2020
Accepted: 06 Jul 2021
Available Online: 01 Apr 2022

Keywords:

Divorce, Social problems, Marital status, Separation, Separation Interventions

ABSTRACT

Objectives Divorce is one of the most important social harms. This study investigated the divorce trends, causes, and implemented interventions.

Methods A qualitative approach with a content analysis method was conducted. The study data were collected by reviewing relevant documents such as scientific articles and official reports, interviewing experts, and holding focus group Discussion. Sampling was performed with purposive sampling and the snowball technique to identify experts and professionals in this area.

Results In recent years, the ratio of the divorce to marriage has been increasing, and in 2016, it reached its highest level (25.3 divorce per 100 marriages). Weak literacy and marital skills, changing patterns of matching, increased individualism and self-interest seeking, unemployment, addiction, and cyber ads (online advertising) were considered the most important reasons for divorce, according to the experts' views. Currently, a program for controlling and decreasing the divorce rate is implemented. However, the most critical challenges of the program are weak inter-sectoral collaboration and community participation, dispersing and islanding social services, and also the effect of political, economic, social, technological, environmental, and international macro factors on mentioned national program.

Conclusion Social harms inside the family are complicated. So, it requires the cooperation of scattered and islanding services in the form of comprehensive social care units for the target population throughout the country. Also, capacity building and national programs institution literacy should be strengthened.

* Corresponding Author:

Elham Ehsani Chimeh, PhD.

Address: National Institute for Health Research (NIHR), Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran.

Tel: +98 (21) 62921381

E-mail: ehsanielham@yahoo.com

Extended Abstract

Introduction

The family is the first public institutional system. Without healthy families, no society could claim to be healthy. The divorce trend has become a serious social concern, suspected of being influenced by socioeconomic factors [1]. Divorce refers to disturbing or altering the duties and responsibilities of a married couple under the supervision of territorial laws. Among all social problems, none has a long-term effect as divorce. Many studies show that divorce has many complications on the physical and mental health of parents and their children [3-7].

Indicators used to determine the status of a divorce are the crude divorce rate, the divorce to marriage ratio, and the marriage to divorce ratio. In late 2016, The crude divorce rate in Iran was at its highest level, about 2.27 per thousand, with a high frequency in the 30-40 year age group [9-11].

Recent studies have shown that factors such as the economic situation, especially in the housing sector, male unemployment, increasing the level of women's university education, and income inequality are causes of divorce in society [13, 14]. According to the previous studies, there is a gap in comprehensive studies about the divorce rate, causes, and implemented interventions in Iran. Therefore, this article aims to study these issues in Iran.

Methods

To answer the study's questions, we used a qualitative approach and three data gathering methods: reviewing documents, structured interviews, and focused group discussion. The collected data have been analyzed by the content analysis method. Three main questions were considered in this study:

1. What is the trend of divorce in Iran?
2. What are the main reasons for the current divorce status in the country?
3. What policies, programs, or projects are to prevent and reduce divorce rates, and what are the results of them?

The study phases were as follows:

Reviewing the literature and documentation: To find related articles, legal documentaries, thesis, and reports, the databases of Google, Google Scholar, PubMed, Web of Science, Scopus, ProQuest, Irandoc, IranMedex, Madlib, and

SID both in English and Persian were searched with the following keywords: Divorce, dissolution of marriage, marriage breakdown, separation, marriage failure; (Perceived/ main/ leading) causes of divorce, reasons for divorce; Divorce (rate/ trend/ statistics); Factors affecting divorce; Divorce prevention (program/ implementation/ intervention/ policy); Prevention and relationship enhancement program (PREP); The program, rules, intervention, and policies for divorce prevention and decline.

Finally, 52 articles from 176 articles were related to the causes of divorce and factors affecting it.

Interviewing experts: Purposive and snowball sampling were done to choose the experts. The questions were designed by a specialist with more than 15 years of experience in social determinants of health, and after piloting, the interviews were held by two experts. Each interview took approximately one hour in the office. Saturation was reached after the 12th interview. All sessions were recorded and transcribed with the samples' permission.

Holding group discussion meetings and completing open questionnaires: Managers and experts in organizations and ministries involved in family affairs and the divorce process were identified and invited by stakeholder analysis.

Then, all obtained data were analyzed by content analysis.

Results

Table 1 shows the most important indices and causes for divorce in Iran. The indices of "divorce to marriage ratio," "crude rate of divorce," and "marriage to divorce ratio" were 25.3, 175000, and 3.9, respectively, in 2016 and have reached their highest level. The highest divorce to marriage ratio in 2016 belongs to Tehran, Qom, and Alborz provinces. Divorce to marriage rate in cities was 26.07 per 100 persons, while in villages was 13.89 per 100 cases in 2015. Also, the highest rate of divorce for women happens in the 25 to 29 years age range and for men in the 30 to 34 year age range, and 66.2% of registered divorces have happened in less than five years [12, 15].

Weak literacy and marital skills, changing patterns of matching, increased individualism and self-interest seeking, unemployment, addiction, and cyber ads (online advertising) were considered the most important reasons for divorce in experts' view.

According to the constitutional law and socioeconomic development plans, the family is considered the fundamental unit of the Islamic community. Thus, all relevant laws, regulations,

Table 1. The Summary of findings

Indices title	Status
Divorce to 100 marriage ratio (2005)	10.7
Divorce to 100 marriage ratio (2016)	25.3
Provinces with the most Divorce to marriage ratio (2016)	Tehran, Qom, Alborz
Divorce to 100 marriage ratio in urban areas (2015)	26.07
Divorce to 100 marriage ratio in rural areas (2015)	13.89
Most frequent divorce age group in males	30-34
Most frequent divorce age group in females	25-29
The most common causes of divorce in Iran	Weakness in marital skills and literacy, Changing ways of choosing a wife, Identity change in young people, Unemployment, addiction and adverse effects of cyberspace

Iranian Journal of
PSYCHIATRY AND CLINICAL PSYCHOLOGY

and planning should be made to facilitate the family formation, protect its sanctity, and maintain family relations [18].

Since 2015, a program for controlling and decreasing the divorce rate has been implemented in Iran, but it has its drawbacks. The most critical challenges of the program are weak inter-sectoral collaboration and community participation, dispersing and islanding social services, and the effect of political, economic, social, technological, environmental, and international macro factors on mentioned national program.

Discussion

More recently, the divorce to marriage ratio has risen. Lack of skills and literacy in marital life, changing patterns of matching, increased individualism and self-interest seeking, unemployment and addiction, and cyber training are figured out as the most important reasons for divorce by the experts. The national program for controlling the declining divorce rate is presently carried out. However, the main challenges of implementation are the weakness of inter-sectoral cooperation, the low participation of people, and the impact of political, economic, social, technological, environmental, and international factors on this national program. Considering the cost-effectiveness of the interventions, it is essential to develop widespread studies and focus on more competent new methods and also correct structural factors in the community, to formulate a comprehensive national program to strengthen the foundation of the family and reduce the amount of divorce in the country. Social issues and damages to the families are complex. This complexity necessitates the integration of scattered and island social services in comprehensive social care units for a target population to be designed and made available nationwide.

Ethical Considerations

Compliance with ethical guidelines

This plan is derived from the results of "Development and implementation of social marketing plan for sustainable life (family consolidation and divorce reduction)" approved by [Tehran University of Medical Sciences](#) with code IR.TUMS.NI.REC.1398.017.

Funding

The social deputy of the country's welfare organization has been the financial sponsor of this project.

Authors contributions

Conceptualization and Methodology: Damari; Validation: Damari, Masoudi farid, Hajebi and Ehsani; Formal Analysis: Damari, Masoudi farid, Hajebi and derakhshannia; Investigation: Damari and Ehsani; Writing – Original Draft Preparation: Ehsani; Writing – Review & Editing : Damari, Masoudi farid, Hajebi and derakhshannia; Supervision and Project Administration: Damari.

Conflicts of interest

The authors declared no conflict of interest

Acknowledgements

Thanks and appreciation are given to the social deputy of the country's welfare organization for providing the resources for this project.

مقاله پژوهشی

روند شاخص‌ها، عوامل مؤثر و مداخلات طلاق در ایران

بهزاد دماری^۱، حبیب‌الله مسعودی فرید^۲، احمد حاجبی^۳، فریبا درخشان‌نیا^۴، الهام احسانی چیمه^۵

۱. دیپارتمان حکمرانی سلامت، پژوهشگاه علوم اعصاب، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران.
۲. متخصص پزشکی اجتماعی، سازمان بهزیستی کشور، تهران، ایران.
۳. گروه روان‌پزشکی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران، ایران.
۴. دفتر سلامت روان و اعتیاد، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، تهران، ایران.
۵. متخصص مددکاری، بخش تقویت زنان و خانواده، سازمان بهزیستی کشور، تهران، ایران.
۶. مؤسسه ملی تحقیقات سلامت، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران.

Citation Damari B, Masoudi Farid H, Hajebi A, Derakhshannia F, Ehsani Chimeh E. [Divorce Indices, Causes, and Implemented Interventions in Iran (Persian)]. *Jrnanian Journal of Psychiatry and Clinical Psychology*. 2022; 28(1):76-89. <http://dx.doi.org/10.32598/ijpcp.28.1.3455.1>

<http://dx.doi.org/10.32598/ijpcp.28.1.3455.1>

چکیده

تاریخ دریافت: ۲۱ خرداد ۱۳۹۹

تاریخ پذیرش: ۱۵ تیر ۱۴۰۰

تاریخ انتشار: ۱۲ فروردین ۱۴۰۱

اهداف: یکی از مهم‌ترین آسیب‌های اجتماعی، طلاق است. این مقاله ضمن بررسی روند طلاق در ایران به بررسی علل مؤثر بر آن و آزمایشات اجرایی برای بهبود وضعیت آن می‌پردازد.

مواد و روش‌ها: مطالعه حاضر از نوع کیفی است. اطلاعات از سه طریق مرور متون و مستندات مرتبط، مصاحبه با خبرگان و برگزاری جلسه بحث گروهی با ذی‌نفعان جمع‌آوری شده است. نمونه‌گیری به روش هدفمند و گلوله برفی انجام شده و داده‌ها به روش تجزیه و تحلیل محتوا ارائه شده است.

یافته‌ها: در سالیان اخیر روند نسبت طلاق به ازدواج رو به افزایش بوده و در سال ۱۳۹۵ به بیشترین میزان خود، یعنی ۲۵/۳ در هر ۱۰۰ ازدواج رسیده است. ضعف مهارت و سواد همسراری، تغییر شیوه‌های همسرگزینی، افزایش فردگرایی و منفعت‌طلبی، بیکاری، اعتیاد و تبلیغات فضای مجازی مهم‌ترین علل طلاق از نظر خبرگان بود. در حال حاضر، برنامه ملی کنترل و کاهش طلاق اجرا می‌شود، اما مهم‌ترین چالش‌های اجرای این برنامه، ضعف همکاری بین‌بخشی، ضعف مشارکت مردم، پراکندگی و جزیره‌ای بودن خدمات اجتماعی و تأثیر عوامل کلان سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فناوری، زیست محیطی و بین‌المللی بر اقدامات این برنامه ملی است.

نتیجه‌گیری: آسیب‌های اجتماعی در درون خانواده به هم گره خورده است. این انباشتگی ایجاب می‌کند خدمات پراکنده و جزیره‌ای در قالب واحدهای جامع مراقبت از سلامت اجتماعی به ازای جمعیتی معین طراحی و در سراسر کشور فراهم شود و ظرفیت‌سازی و دانش استقرار برنامه‌های ملی در دستگاه‌های مسئول تقویت شود.

کلیدواژه‌ها:

طلاق، جدایی، مداخلات جدایی، مشکلات اجتماعی، وضعیت تأهل

* نویسنده مسئول:

دکتر الهام احسانی چیمه

نشانی: تهران، دانشگاه علوم پزشکی تهران، مؤسسه ملی تحقیقات سلامت.

تلفن: ۶۲۹۲۱۳۸۱ (۲۱) ۹۸+

رایانامه: ehsanielham@yahoo.com

مقدمه

از طلاق‌ها در ایران در ۶ سال نخست زندگی اتفاق می‌افتد و همچنین زنان بی‌همسر در اثر طلاق جمعیت بزرگ‌تری را در مقایسه با مردان بی‌همسر در اثر طلاق تشکیل می‌دهند [۱۲].

مطالعات اخیر نشان داده است به‌طور کلی هفت عامل زمینه‌ای، رفتاری، اقتصادی خانواده، محیطی، اعتقادی و نگرشی، ویژگی‌های فردی زوجین و عوامل ارتباطی درون خانوادگی به عنوان عوامل مؤثر در طلاق شناخته می‌شود و عمده متغیرهایی چون عوامل تورم در بخش مسکن، بیکاری مردان، افزایش سطح تحصیلات دانشگاهی زنان و نابرابری درآمد سبب تشدید طلاق و متغیرهای افزایش رفاه خانوار و اشتغال مردان حتی به صورت ناقص سبب کاهش میزان طلاق در جامعه می‌شود [۸، ۱۳، ۱۴].

با وجود مطالعات صورت گرفته در ایران تاکنون مطالعه جامعی که به بررسی شاخص‌های طلاق، علل و آزمایشات برای کاهش آن بپردازد، صورت نگرفته است. بنابراین هدف مطالعه حاضر، مطالعه داده‌های موجود طلاق در ایران، علل مؤثر بر آن و اقدامات و آزمایشات انجام شده در کشور ایران است.

روش

در این مطالعه، سه پرسش اصلی مد نظر بوده است:

سؤال: روند طلاق در ایران چگونه است؟

سؤال: علل اصلی وضعیت فعلی طلاق در کشور چیست؟

سؤال: عملکرد سیاست‌ها، برنامه‌ها یا اقداماتی که تاکنون برای پیشگیری و کاهش طلاق انجام شد، چه بوده است؟

برای پاسخ به این سه سؤال از روش پژوهش کیفی و از سه روش گردآوری اطلاعات استفاده شده است: مرور مستندات، مصاحبه ساختارمند و بحث گروهی متمرکز. اطلاعات جمع‌آوری شده از روش تحلیل محتوا^۱ تحلیل شده‌اند.

بررسی متون و مستندات

- متون انگلیسی: ابتدا در پایگاه‌های داده گوگل اسکالر^۲، وب‌ساینس^۴، پاب‌مد^۵، اسکوپوس^۶، گوگل^۷ و پروکوئست^۸ و کلیدواژه‌های زیر برای یافتن مقاله، پایان‌نامه، گزارش و شیوه‌نامه جست‌وجو شد:

- طلاق، فسخ نکاح، شکست در ازدواج

2. Content Analysis
3. Google Scholar
4. Web of Science
5. PubMed
6. Scopus
7. Google
8. ProQuest

خانواده، اولین نهاد عمومی است و هیچ جامعه‌ای بدون داشتن خانواده سالم نمی‌تواند ادعای سلامت کند و هر یک از آسیب‌های اجتماعی ریشه در نظام خانواده دارند. یکی از مهم‌ترین آسیب‌های خانوادگی طلاق^۱ است [۱].

طلاق به برهم زدن یا تغییر دادن وظایف و مسئولیت‌های ازدواج بین زوج و تحت نظارت قانون هر منطقه گفته می‌شود. قوانین آن در مناطق مختلف متفاوت است، اما در اغلب آن‌ها نیازمند حکم قانون و طی کردن مراحل قانونی است. مراحل قانونی آن شامل حضانت فرزندان، تقسیم دارایی، نفقه و نحوه دیدار و دسترسی به فرزندان، حمایت از فرزندان و غیره است [۲].

از میان همه مشکلات اجتماعی هیچ‌یک به اندازه طلاق آثار بلندمدت ندارد. طلاق، معمولاً پس از یک دوره اختلال یا بی‌سازمانی در روابط زناشویی واقع می‌شود [۳]. بسیاری از مطالعات نشان‌دهنده این هستند که طلاق عوارض متعددی بر سلامت جسمی و روانی والدین و فرزندان آن‌ها دارد. افراد مطلقه احساس نشاط کمتری دارند و علائم افسردگی و پرخاشگری، اضطراب، انزوای اجتماعی، مسائل ناگوار و مشکلات بیشتری را تجربه می‌کنند [۴].

از سوی دیگر، فرزندان طلاق نیز با خطر اختلالات رفتاری، عملکرد آموزشی ضعیف، اعتیاد به مواد مخدر و الکل، بیماری‌های روانی و دشواری در برقراری رابطه در بزرگسالی روبه‌رو هستند [۵-۷]. به عبارت دیگر می‌توان گفت در سطحی کلی‌تر، کاهش میزان سرمایه و اعتماد اجتماعی، مسئولیت‌ناپذیری اجتماعی، کاهش میزان تعهد اجتماعی، پیدایش هویت‌های سیال، پراکنده و مبهم تأیید شده است [۸].

شاخص‌هایی که برای تعیین وضعیت طلاق به کار می‌رود، عبارت است از نرخ خام طلاق، نسبت طلاق به ازدواج و نسبت ازدواج به طلاق. روش استاندارد جمع‌آوری فراوانی طلاق نرخ خام است، یعنی تعداد طلاق در ۱۰۰۰ نفر [۹]. در ایران بر اساس شاخص‌ها، طلاق روندی صعودی دارد، به طوری که نرخ رشد طلاق در نیمه دوم دهه ۱۳۸۰ (۱۳۹۵-۱۳۹۰) نسبت به نرخ رشد در نیمه اول (۱۳۸۰-۱۳۸۵)، سریع‌تر و در واقع، ۲ برابر بوده است [۱۰، ۱۱].

همچنین آمارها نشان می‌دهد در سال‌های اخیر رشد طلاق همواره از میزان رشد ازدواج پیشی گرفته است [۸]. میزان نرخ خام طلاق در ایران در آخر سال ۱۳۹۵ بالاترین میزان خود و ۲/۲۷ به ازای ۱۰۰۰ نفر جمعیت بوده است و گروه سنی ۳۰ تا ۳۴ سال بیشترین سهم را در این رقم داشته است [۱۰، ۱۱]. بررسی روند طلاق در ایران نشان می‌دهد تعداد قابل توجهی

1. Divorce

سپس خبرگان از افرادی انتخاب شدند که در یکی از این دفاتر یا سازمان‌ها مشغول به کار بوده باشند و سابقه کار اجرایی یا پژوهشی در حوزه طلاق و آسیب‌های اجتماعی آن داشته باشند که ابتدا افرادی انتخاب شدند و سپس به شیوه گلوله برفی افراد دیگری نیز در این سازمان‌ها به جمع نمونه اضافه شدند.

پژوهشگران برای دستیابی به بازاندیشی در تمام مصاحبه‌ها سعی کرده‌اند تا باورها و برداشت‌های قبلی خود را وارد مطالعه نکنند و از پیش‌داوری دوری کنند. در عین حال، با شرکت‌کنندگان در مصاحبه تعاملی پویا داشته باشند. در هر مصاحبه پروتکل اولیه مانند عنوان پروژه، لزوم اجرای پروژه به صورت مختصر برای مصاحبه‌شوندگان توضیح داده شد. از همه شرکت‌کنندگان رضایت آگاهانه اخذ و محرمانه بودن اطلاعات تأکید شد.

همچنین شرکت‌کنندگان در هر مرحله از مطالعه مجاز بودند از ادامه همکاری با پژوهشگران انصراف دهند. روش تحلیل در مراحل دو و سه نیز تحلیل محتوا بود. به صورتی که متن مصاحبه‌ها پس از پیاده‌سازی توسط پژوهشگران تحلیل و کدگذاری شدند و در دو گروه عمده علل طلاق و آزمایشات انجام‌شده برای کاهش آن طبقه‌بندی شدند و سپس زیرگروه‌های مربوطه در هر گروه مشخص شد. نتایج پایانی برای شرکت‌کنندگان ارسال شد و همچنین مشورت در زمینه کدهای استخراج‌شده از مصاحبه با شرکت‌کنندگان صورت گرفت و در صورت نیاز، مواردی طبق گفته آنان حذف یا اصلاح شد.

یافته‌ها

روند میزان طلاق در ایران

مرور مطالعات و گزارش‌های مختلف در خصوص روند میزان طلاق در ایران نشان می‌دهد که به‌طور کلی طلاق در ایران روند افزایشی دارد. نرخ خام طلاق در ایران در سال ۱۳۸۴، ۴۰۰۰۸ مورد بوده که این رقم در سال ۱۳۹۶ به ۱۷۵ هزار مورد رسیده است. همچنین نسبت طلاق به ازای هر ۱۰۰ ازدواج نیز در سال ۱۳۹۴، ۲۳/۹ بوده است که در سال ۱۳۸۴ به ۱۰/۷ رسیده است.

روند طلاق در ایران در سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵ به‌صورت نسبت طلاق به ازای ۱۰۰ ازدواج در تصویر شماره ۱ نشان داده شده است:

بیشترین نسبت طلاق به ازدواج در سال ۱۳۹۵ در استان‌های تهران، قم و البرز بوده است. سال ۱۳۹۴ در میان استان‌های کشور، استان تهران (۲/۸) از کمترین نسبت ازدواج به طلاق و استان سیستان و بلوچستان (۱۲/۲) از بیشترین نسبت ازدواج به طلاق برخوردار بوده‌اند. در سال ۱۳۹۴ نسبت طلاق به ازدواج در شهرها ۲۶/۰۷ در ۱۰۰ مورد و در روستاها ۱۳/۸۹ در ۱۰۰ مورد ازدواج است. به‌عبارت دیگر، طلاق در شهرها به ازای هر ۱۰۰ ازدواج حدود ۱/۸ برابر روستاها است [۱۵].

علل طلاق (علل اصلی، علل مستعدکننده، علل درک‌شده)، دلایل طلاق

طلاق (میزان، روند، آمار)

عوامل تأثیرگذار بر طلاق

جلوگیری از طلاق (برنامه، اجرا، طرح، مداخله، سیاست)

برنامه پیشگیری و تقویت رابطه

متون فارسی: در پایگاه‌های ایران‌مدکس^۹، گوگل، اس‌آی‌دی^{۱۰}، مدلیب^{۱۱} و ایراندک^{۱۲} کلیدواژه‌های زیر برای یافتن مقاله، پایان‌نامه، گزارش، شیوه‌نامه و نیز مستندات قانونی جست‌وجو شد:

طلاق، جدایی و شکست ازدواج

(علل/عوامل مؤثر در) طلاق

روند طلاق در کشور ایران

رتبه میزان طلاق در ایران در جهان

(برنامه، قانون، آزمایش و سیاست) پیشگیری/کاهش طلاق

که از بین ۱۷۶ مقاله یافت‌شده، ۵۲ مقاله در ارتباط با دلایل بروز طلاق و موارد اثرگذار بر آن بودند.

مصاحبه با خبرگان

پس از بررسی اولیه متون و اسناد با روش نمونه‌گیری هدفمند لیستی از افرادی خبره انتخاب شد و مکاتبه صورت گرفت. جلسات مصاحبه با اجازه از آن‌ها ضبط و به نوشتار تبدیل شد. هم‌زمان با استفاده از روش گلوله برفی از هر خبره خواسته شد تا افراد دیگری را معرفی کنند. با آن‌ها نیز مصاحبه انجام شد یا بنا بر شرایط آن فرد برای شرکت در جلسه بحث گروهی از آن‌ها دعوت به عمل آمد.

۳. برگزاری جلسه بحث گروهی

از سازمان‌ها و دفاتر مرتبط در وزارتخانه‌های دخیل در امور خانواده و فرایند طلاق با تحلیل ذی‌نفعان، ۳۱ نفر تعیین و دعوت شدند (جدول شماره ۱) طی سه جلسه بحث گروهی به سه پرسش اصلی طرح پاسخ دادند.

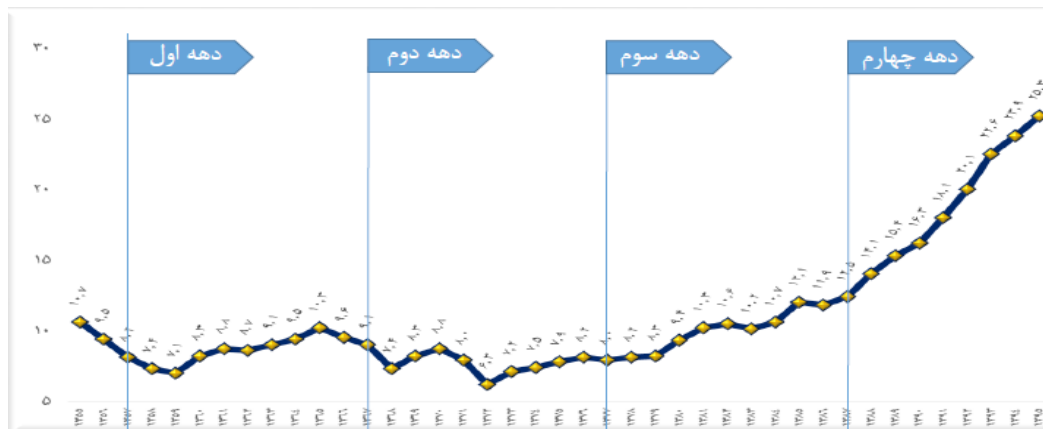
برای انتخاب خبرگان ابتدا سعی شد که همه سازمان‌ها و دفاتر ذی‌نفع در سطح کشور در موضوع طلاق شناسایی شوند که این دفاتر و سازمان‌ها به شرح جدول شماره ۱ شناسایی شدند.

9. Iranmedex

10. SID

11. Medlib

12. Irandoc

مجله روان‌پزشکی و روان‌شناسی بالین ایران

تصویر ۱. روند طلاق در ایران در سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵ (شاخص نسبت طلاق به ازای ۱۰۰ ازدواج) (منبع: دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی)

- تغییر «هویت» در جوان ایرانی، خصوصاً دختران جامعه و افزایش فردگرایی و منفعت‌طلبی
- بیکاری و اعتیاد
- نقش فضای مجازی
- تفاوت‌های فردی و فرهنگی
- مشکلات شدید شخصیتی و روانی و عدم بلوغ عاطفی و فکری

- سن ازدواج و اختلاف سنی زوجین و خشونت خانوادگی
- مشکلات اقتصادی

از نظر سن طلاق، بیشترین فراوانی در زنان بین ۲۵ تا ۲۹ سالگی و در مردان ۳۰ تا ۳۴ سالگی بوده است. بر اساس آخرین گزارش‌ها در سال ۱۳۹۶ دوام زندگی ۶۶/۲ درصد طلاق‌های ثبت‌شده، کمتر از ۵ سال بوده که از این مقدار ۱۱ درصد آن به یک سال هم نکشیده است [۱۵].

نتایج تحلیل مصاحبه خبرگان و بحث گروهی متمرکز در دو طبقه اصلی علل طلاق و آزمایشات انجام‌شده برای کنترل طلاق در ایران طبقه‌بندی شد. زیرطبقه‌ها به شرح زیر است:

طبقه اول: علل طلاق

- ضعف مهارت و سواد همسراری
- تغییر شیوه‌های همسرگزینی

جدول ۱. سازمان‌ها و دفاتر مرتبط در وزارتخانه‌های دخیل در امور خانواده و فرایند طلاق (مشارکت‌کننده در جلسه بحث گروهی متمرکز)

ردیف	نام سازمان
۱	دفتر پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی
۲	دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی
۳	معاونت اجتماعی وزارت کشور
۴	معاونت مشاوره مرکز پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی سازمان بهزیستی
۵	معاونت اجتماعی شهرداری تهران
۶	دفتر سلامت روانی و اجتماعی وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی
۷	دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی
۸	پژوهشکده خانواده دانشگاه شهید بهشتی
۹	سازمان بهزیستی دفتر توانمندسازی خانواده و زنان سازمان بهزیستی
۱۰	دفتر سلامت جمعیت خانواده و مدارس وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

مجله روان‌پزشکی و روان‌شناسی بالین ایران

زوجین را به نقطه طلاق رسانده است. این بدان معنا است که حضور مفید فضای مجازی نیازمند نظارت بر محتوای آن و نیز آموزش نحوه صحیح استفاده از آن است.

عوامل دیگر یافت‌شده در مرور مطالعات در مورد عوامل طلاق عبارت‌اند از: تفاوت‌های فردی و فرهنگی، مشکلات شدید شخصیتی و روانی، عدم بلوغ عاطفی و فکری، سن ازدواج و اختلاف سنی زوجین، خشونت خانوادگی و مشکلات اقتصادی [۱۶، ۱۷].

آزمایشات انجام‌شده برای کنترل طلاق

برنامه‌های توسعه به‌صورت مقطعی ذیل سیاست‌های کلان جمهوری اسلامی ایران روند سیاست‌گذاری کلان را توسط قوای اجرایی مشخص می‌کند. مطابق با متن صریح قانون اساسی از آنجا که خانواده واحد بنیادی جامعه اسلامی است، همه قوانین و مقررات و برنامه‌ریزی‌های مربوط باید در جهت آسان کردن تشکیل خانواده، پاسداری از قداست آن و استواری روابط خانوادگی بر پایه حقوق و اخلاق اسلامی باشد.

همچنین در سند چشم‌انداز نیز یکی از اهداف کلی سیاست‌گذاری‌ها تا ۱۴۰۴ به دور بودن خانواده از فقر، فساد و تبعیض است. علاوه بر این دو، لایحه پیشنهادی قوه قضائیه با عنوان حمایت از خانواده در سال ۱۳۸۶ به دولت نهم ابلاغ شد که مشتمل بر دادگاه خانواده، مراکز مشاوره خانواده، ازدواج، طلاق، حضانت و نگهداری اطفال و مقررات کیفری است، اما متأسفانه روند طلاق فزاینده بوده و این نشان می‌دهد برنامه‌های حقوقی و قضایی صرفاً نمی‌توانند به کاهش طلاق منجر شوند. بنابراین در برنامه پنجم توسعه دولت همت خود را بر تأکید بر ابعاد مختلف خانواده نهاد.

در نقشه مهندسی فرهنگی کشور در سال ۱۳۹۲، اهداف مربوط به تحکیم خانواده، دستیابی به جمعیت مطلوب، کاهش نرخ طلاق و الگوسازی خانواده اسلامی در اولویت دوم مجموعه اولویت‌های فرهنگی این برنامه قرار گرفته است. در برنامه ششم توسعه در ماده‌های ۷۸، ۸۰، ۱۰۲ و ماده ۱۰۴ و در بخش پانزده با عنوان بیمه اجتماعی، امور حمایتی و آسیب‌های اجتماعی قوانینی در راستای تحکیم بنیان خانواده و کاهش میزان طلاق تعیین شده است [۱۸]. علاوه بر سیاست‌ها و برنامه‌های کلان، پیشگفت برنامه‌ها و پروژه‌های ملی در جهت کنترل و کاهش طلاق انجام شده که در جدول شماره ۲ ارائه شده است.

طبقه دوم: آزمایشات/طرح‌های انجام‌شده برای کنترل طلاق در ایران

- لایحه حمایت از خانواده
- نقشه مهندسی فرهنگی کشور
- طرح ذات‌البین
- طرح بشیر
- طرح تحکیم بنیان خانواده در شهر یزد
- طرح برنامه ملی کنترل و کاهش طلاق در شورای عالی انقلاب فرهنگی
- طرح تفاهم‌نامه موثت

علل و عوامل مؤثر بر طلاق در ایران

علت اول طلاق در کشور «ضعف مهارت و سواد همسراری» است که به اشکال مختلفی نظیر: «نداشتن تفاهم»، «تراضی‌های جنسی»، «عدم مسئولیت‌پذیری زوج و زوجه»، «خیانت»، «دخالت دیگران» و موارد مشابه بروز می‌کند.

دومین دلیل «تغییر شیوه‌های همسرگزینی» است. به دنبال ورود شبکه‌های اجتماعی با از بین رفتن تقریبی نقش پررنگ واسطه‌ها و معرف‌ها و عدم طی مراحل خواستگاری به شکل سنتی، قبح زدایی از روابط با نامحرم و همچنین تغییرات فرهنگی گسترده در باور مردم جامعه، جوانان مستقیماً برای انتخاب همسر اقدام می‌کنند.

سومین دلیل که می‌تواند پیامدی از دو عامل قبلی باشد: تغییر «هویت» در جوان ایرانی، خصوصاً دختران جامعه و افزایش فردگرایی و منفعت‌طلبی در میان آنان است. ادامه تحصیل تا مدارج بالا، استقلال مالی قبل و بعد از ازدواج، حضور در پست‌ها و مشاغل و همچنین رواج اندیشه‌های فمینیستی در جامعه توسط شبکه‌های اجتماعی و ماهواره‌ای، به تدریج همسراری و تربیت فرزند که پیش از این به‌عنوان نقش و وظیفه زنان مطرح بود، از اولویت کمتری برخوردار شده است. سازش و گذشت زن و مرد در مقابل قصورات هم به دشواری اتفاق افتاده و فداکاری و ایثار به خطر افتادن منافع تفسیر می‌شود.

صرف‌نظر از بیکاری و اعتیاد که همواره جزو علل طلاق هستند، چهارمین علت «نقش فضای مجازی» به‌عنوان شتاب‌دهنده گرایش به طلاق است. افزایش فردگرایی به واسطه حضور شبکه‌های اجتماعی در جامعه ایران، افزایش روابط خارج از شرع با نامحرم و تسهیل آن، افزایش مصرف‌گرایی و تجمل‌گرایی و همچنین رواج سبک زندگی غیرایرانی و غیراسلامی، افزایش گرایش به اعتیاد و مواردی از این دست، در بسیاری از موارد

جدول ۲. اقدامات انجام‌شده برای کنترل و کاهش طلاق در ایران

ردیف	عنوان طرح یا سازمان	سال اجرا	شرح آزمایش و نتیجه آن
۱	ذات‌البین	۱۳۷۴	گروه‌های ریش‌سفید در دادگاه‌ها تنها نصیحت و سفارش می‌کردند. این طرح پس از دو سال اجرا متوقف شد.
۲	بشیر	۱۳۹۳	بسته‌های شامل خدمات از شروع زندگی، مدارس و دانشگاه‌ها بود. آموزش و مشاوره قبل، هنگام و بعد از طلاق را دربرمی‌گرفت که عدم همکاری دادگاه‌ها موجب شکست طرح شد. زیرا در همان زمان قانون حمایت از خانواده تصویب شد که بر اساس آن تمام زوج‌های خواستار طلاق برای مشاوره به قوه قضائیه مراجعه می‌کردند.
۳	طرح تحکیم بنیان خانواده در شهر یزد	۱۳۹۱	طی آن با ارجاع معکوس زوجین متقاضی از قوه قضائیه به مددکاران سازمان بهزیستی انجام می‌شد. مشکل این بود که مشاوره‌ها اجباری بود و با به تمویق انداختن طلاق باعث افزایش خشونت می‌شد.
۴	تصویب برنامه ملی کنترل و کاهش طلاق در شورای عالی انقلاب فرهنگی	۱۳۹۴	برنامه ملی کنترل و کاهش طلاق با دو هدف اصلی تصویب شد: ۱. توقف نرخ رشد طلاق و ۲. کاهش سالانه نرخ طلاق به میزان ۵ درصد نسبت به سال قبل در طول سال اجرای برنامه تا پایان برنامه ششم. در این برنامه ملی نقش هریک از دستگاه‌ها در کنترل و کاهش طلاق مشخص و ابلاغ شد و جهت جلوگیری از پراکنده‌کاری و موازی‌کاری دستگاه‌ها، اقدامات در هفت حوزه آموزش، مشاوره، حمایت‌های اجتماعی، ترویج و فرهنگ‌سازی، قضایی و انتظامی، بهداشت و سلامت، برنامه و بودجه دسته‌بندی شده‌اند. جهت هدایت و نظارت بر وظایف محوله به دستگاه‌های موظف، کارگروه ملی کنترل و کاهش طلاق و افزایش ازدواج شکل گرفت. این برنامه در حال اجرا است، ولی گزارش ارزشیابی مقطعی منتشر نشده است.
۵	تفاهم‌نامه «مودت» بین دستگاهی بین قوه قضائیه و سازمان بهزیستی کشور	۱۳۹۳	بر طبق تفاهم‌نامه «مودت» زوجین متقاضی طلاق در سامانه ثبت «تصمیم» مشخصات خود را ثبت می‌کنند و غربالگری انجام می‌شود و در یکی از مراکز چهار جلسه مشاوره انجام می‌شود تا معلوم شود که آیا می‌توانند با هم زندگی کنند یا خیر که اگر مثبت بود، برای مشاوره‌های عمیق‌تر ارجاع می‌شوند در غیر این صورت به قوه قضائیه معرفی می‌شوند و اگر طلاق گرفته باشند، آموزش‌های حمایتی انجام می‌شود. طبق آمار به‌دست‌آمده از مشهد با این برنامه آمار طلاق ۸ درصد کاهش یافته است. در خراسان رضوی، تهران، مازندران و لرستان راه‌اندازی شد و در حال حاضر در یازده استان پر طلاق پیاده شده و هنوز نتایج ارزشیابی آن منتشر نشده است.

مجله روان‌پزشکی و روان‌شناسی بالین ایران

بحث

تغییرات ازدواج و طلاق در ۱۵۰ سال (۲۰۱۰-۱۸۶۰) در آمریکا به‌صورت روند صعودی ازدواج تا سال ۲۰۰۰ بوده و یک موج افزایشی در سال‌های ۱۹۵۰-۱۹۴۰ که هم‌زمان با اتمام جنگ جهانی دوم بوده است.

روند طلاق از سال ۱۸۶۰ تا ۱۹۲۰ تقریباً افزایشی نامنظم بوده است که در انتهای جنگ جهانی اول (۱۹۲۰) و افسردگی گسترده مردم در سال‌های ۱۹۳۰ تا ۱۹۴۰ در آمریکا کاهش شدیدی دارد و پیک افزایش نرخ طلاق در انتهای جنگ جهانی دوم رخ داده است. بعد از آن نمای نامنظمی داشته که از سال‌های ۱۹۸۰ تا ۲۰۱۰ روند ازدواج و طلاق هر دو نزولی بوده است [۲۲].

طبق گزارش سال ۲۰۱۶ مرکز آمار آفریقای جنوبی، روند ازدواج در این کشور با افزایش ۰/۶ درصدی همراه بوده است. متوسط سنی مردان در ازدواج‌های رسمی ۳۳ و ۳۴ سال و در زنان ۲۷ تا ۲۹ سال بوده است. میزان طلاق در سال ۲۰۱۶ نسبت به ۲۰۱۵، ۰/۳ درصد افزایش داشته و میزان ازدواج از سال ۲۰۰۶ روند نزولی داشته است [۲۳].

عدم مهارت و سواد همسررداری، تغییر شیوه‌های همسرگزینی، افزایش فردگرایی و منفعت‌طلبی، بیکاری و اعتیاد و آموزش‌های فضای مجازی، مهم‌ترین علل طلاق در ایران از نظر خبرگان بود.

در سال‌های اخیر روند نسبت طلاق به ازدواج رو به افزایش بوده و در سال ۱۳۹۵ به بیشترین میزان خود، یعنی ۲۵/۳ در هر ۱۰۰ ازدواج رسیده است. در نقشه جهانی طلاق در سال ۲۰۱۶، ایران جزو مناطق کم‌طلاق طبقه‌بندی شده است [۱۹]. در مطالعه‌ای که به بررسی روند طلاق در آسیا در سال‌های ۲۰۰۸-۱۹۷۰ پرداخته، بر اساس روند موجود سه منطقه جغرافیایی تقسیم‌بندی کرده است:

۱. الگوی شرق آسیا افزایش یافته، هرچند در برخی کشورها با ثبات همراهی داشته است.

۲. الگوی کشور جنوب شرقی آسیا با کاهش نرخ طلاق تا سال‌های اخیر همراهی داشته است.

۳. الگوی جنوب آسیا با نرخ طلاق کم و نسبتاً پایدار مطابق بوده است [۲۰].

مطالعه‌ای نیز به بررسی روند طلاق در اروپا پرداخته که نرخ خام طلاق در سال‌های ۱۹۶۵ تا ۲۰۰۰ روند آرام صعودی داشته و از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۵ تقریباً ثابت مانده و نرخ ازدواج در سال‌های ۱۹۶۵ تا ۲۰۱۵ روند نزولی داشته است [۲۱].

درمانی در حال حاضر در مؤسسه‌های در سیاتل که هم به صورت حضوری و هم به صورت برخط مشاوره می‌دهد به زوج‌درمانی می‌پردازد. نظریه معروف او «آوای رابطه در خانه»^{۱۳} است که به افراد می‌آموزد تا چگونه تضادها را مدیریت کنند، به هم احترام بگذارند و سعی کنند تا با روابط و افکار دوستانه و مثبت به رؤیاهای خود و دیگران دست یابند و پایه‌های اعتماد متقابل را تحکیم کنند. این روش شامل هفت قدم است که آن‌ها را طی دوره‌های آموزشی به کسانی که زمینه تحصیلی لازم را داشته باشند نیز می‌آموزد [۳۳].

آزمایش دیگری در راستای افزایش رضایت‌مندی زوجین با رویکرد چندرشته‌ای در ایران انجام شده است. این رویکرد به اجرای برنامه غنی‌سازی^{۱۴} ازدواج از این طریق می‌پردازد: تقویت روابط زوجین با آموزش ارتباط، حل تعارض‌ها، مدیریت مالی، رضایت از ازدواج، فعالیت‌های تفریحی، اعتقادات مذهبی، روابط والد-فرزندی، انتظارات واقع‌بینانه از یکدیگر و انتظارات جنسی. این آزمایش در شش جلسه مشاوره به داوطلبین ارائه شده و تأثیر مثبت و معناداری بر رضایت از ازدواج داشته است [۳۴].

در کشورهای دیگر آزمایشات متفاوتی در جهت ارتقای روابط همسران و کاهش تنش‌های بین آن‌ها و در نتیجه کاهش میزان طلاق انجام شده که این موارد الزاماً در ایران عمومیت پیدا نکرده است:

درمان رفتاری ازدواج^{۱۵}

آزمایشاتی است که بیش از سایرین مورد مطالعه قرار گرفته است. درمان رفتاری ازدواج یک درمان مهارت‌محور است و شامل آموزش مهارت‌های حل مشکلات و مهارت‌های ارتباطی و اصول تغییر رفتار می‌شود. احتمال بهبود روابط با این روش ۴۰ درصد افزایش می‌یابد. در مجموع بررسی مطالعات درمان رفتاری ازدواج انجام‌شده نشان داد میزان اثربخشی آن بیش از ۵۰ درصد نبود و این یافته پیشنهادکننده آن است که روش‌های درمانی موجود نیازمند ارتقای قابل توجهی هستند. در این مطالعه از مجموع زوج‌هایی که پس از درمان به زندگی ادامه دادند، تنها نیمی از آن‌ها در دسته زوج‌های شاد طبقه‌بندی می‌شدند. به نظر می‌رسد مدل‌های نگرش‌محور از مدل‌های رفتاری در ایجاد پایداری طولانی‌مدت ممکن است موفق‌تر باشند. در مجموع، پایداری طولانی‌مدت روابط بعد از درمان به ندرت مطالعه شده و نیز چندان بیانگر موفقیت این آزمایشات نبوده‌اند [۳۵].

علاوه بر آن، عوامل دیگری چون تفاوت‌های فردی و فرهنگی، مشکلات شدید شخصیتی و روانی، عدم بلوغ عاطفی و فکری، سن ازدواج و اختلاف سنی زوجین، خشونت خانوادگی و مشکلات اقتصادی، عواملی بود که در مرور مطالعات در ایران استخراج شد [۲۴، ۲۵].

نتایج تحقیقات محققان غیرایرانی در ارتباط با علل مؤثر بر طلاق با نتایج این مطالعه تطابق دارد و حاکی از چند علتی بودن طلاق است، از جمله در پژوهش هاکینز، علل رایج طلاق عبارت بودند از: عدم احساس علاقه، تغییر نیازهای فردی، کمبود رضایت، احساس لیاقت بیشتر، به‌ویژه در زنان با تحصیلات بالاتر، خیانت، عدم تعهد، بحث زیاد، ازدواج زودهنگام، انتظارات غیرمنطقی، بی‌عدالتی در رابطه، عدم آمادگی قبل از ازدواج، خشونت خانگی [۲۶].

این یافته‌ها با نتایج این مطالعه نیز مطابقت دارد. در تحقیقات جهانی یکی از عوامل مهم اجتماعی در بروز طلاق، سن ازدواج بوده است. بنا بر نتایج تحقیق آمانو و راجرز در آمریکا با عنوان «مطالعه طولی در مورد مشکلات زناشویی و طلاق ناشی از آن»، پایین بودن سن ازدواج در بروز طلاق مؤثر است [۱۹]. کوردک و نیز تیلسون و لارسن نیز بر این امر تأیید کرده‌اند، طوری که بر اساس تحقیقات آن‌ها، قوی‌ترین عامل پیش‌بینی‌کننده تزلزل و عدم ثبات زناشویی، سن کم به هنگام ازدواج است [۲۷، ۲۸]. پژوهشی با عنوان «مطالعه در مورد مشکلات زناشویی و طلاق ناشی از آن» در آمریکا نشان داد بداخلاقی، حسادت، عدم ارتباط، عصبانی بودن و نوشیدن الکل به همراه عوامل دیگر بر طلاق مؤثر است [۲۹].

همچنین در مطالعه‌ای در مورد انواع خشونت خانگی، مشکل ارتباطی در زوجین متقاضی طلاق از جمله به کار بردن کلمات نامناسب در ارتباط و مشاجرات لفظی، در نظر نگرفتن خواسته‌های طرف مقابل، عدم همدلی، زمان نامناسب جهت ارتباط، گوش ندادن به طرف مقابل در طلاق مؤثر بوده‌اند [۳۰].

در سطح اقتصادی، «مشکلات مالی و اقتصادی» در حدود ۱۰ درصد تحقیقات داخلی مورد اشاره قرار داشت که در تحقیقات جهانی مکرراً تأیید شده، از جمله استوراسلی و مارکمن، کوردک، میلر و دیگران و نیز کولیک و دیگران در تحقیقات خود مشکلات مالی و اقتصادی را به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل اختلافات زناشویی نشان داده‌اند. در این مطالعه نیز مشکلات اقتصادی هرچند نه به‌عنوان مهم‌ترین، اما یکی از مشکلات رایج به دست آمده است [۲۷، ۳۰-۳۲].

در ارتباط با آزمایشات اجراشده یا برنامه‌ریزی‌شده در ایران نتایج این مطالعه با مطالعات و اقدامات سایر کشور تا حدی تطابق دارد. از روش‌های رایج و موفق به کار گرفته‌شده در ایران، شیوه گاتمن است. دکتر جان گاتمن با بیش از چهل سال سابقه در زوج

13. The Sound Relationship House

14. ENRICH

15. Behavioural Marital Therapy (BMT)

مطالعات وسیع‌تر و تمرکز بر روش‌های جدید با اثربخشی بیشتر و نیز اصلاح عوامل ساختاری بستر ساز در جامعه، به تدوین برنامه ملی جهت تحکیم بنیان خانواده و کاهش میزان طلاق در کشور اقدام کرد. مسائل و آسیب‌های اجتماعی خانواده‌ها پیچیده و درهم تنیده است. این پیچیدگی ایجاب می‌کند با تلفیق خدمات، پراکنده و جزیره‌ای واحدهای مراقبت اجتماعی جامع به ازای جمعیت مشخص طراحی و در سراسر کشور فراهم شود. نظر به موفقیت کمتر برنامه‌های نوشته‌شده، لازم است ظرفیت‌سازی و سواد استقرار برنامه‌های ملی در دستگاه‌های مسئول تقویت شود.

ملاحظات اخلاقی

این طرح برگرفته از نتایج «تدوین و اجرای طرح بازاریابی اجتماعی زندگی پایدار (تحکیم خانواده و کاهش طلاق)» مصوب دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی و درمانی تهران با کد IR.TUMS.NI.REC.1398.017 است.

حامی مالی

معاونت اجتماعی سازمان بهزیستی کشور حامی مالی این طرح بوده است.

مشارکت نویسندگان

مفهوم‌سازی و روش‌شناسی: دمازی؛ اعتبارسنجی: دمازی، مسعودی فرید، حاجبی و احسانی؛ تحلیل: دمازی، مسعودی فرید، حاجبی و درخشان‌نیا؛ تحقیق و بررسی: دمازی و احسانی؛ نگارش پیش‌نویس: احسانی؛ ویراستاری و نهایی‌سازی نوشته: دمازی، مسعودی فرید، حاجبی و درخشان‌نیا؛ نظارت و مدیریت پروژه: دمازی.

تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان، این مقاله تعارض منافع ندارد.

تشکر و قدردانی

از معاونت اجتماعی سازمان بهزیستی کشور که منابع انجام این طرح را فراهم کردند، تشکر و قدردانی می‌شود.

آزمایش دیگر برنامه غنی‌سازی روابط پیش از ازدواج^{۱۶} است که بر پایه مطالعات نظری و تجربی بزرگی، مهارت‌های ارتباطی و حل مسئله را به عملکرد مؤثر در ازدواج پیوند می‌دهد. این روش از روش‌هایی از سایر آزمایشات مانند درمان ارتقادهنده روابط^{۱۷} و درمان رفتاری ازدواج استفاده می‌کند. این روش سبب افزایش رضایت از روابط بین شوهران و افزایش استفاده از مهارت‌های ارتباطی شده و سبب کاهش خشونت فیزیکی در ازدواج شده است. تاکنون مدرکی دال بر آنکه یکی از روش‌های آزمایش بر روش‌های دیگر برتری دارد، موجود نیست، اما بیشترین مطالعات بر روی روش درمان رفتاری ازدواج انجام شده است. در مجموع، در بررسی هزینه اثربخشی این قبیل آزمایشات زوج درمانی مشاهده شد که بهبود رابطه پس از حدود هشت جلسه درمان در ۵۰ درصد مراجعین و پس از ۲۶ جلسه در ۷۵ درصد آن‌ها گزارش شد و در نهایت، این آزمایشات هزینه اثربخش ارزیابی شدند [۳۶].

مطالعه‌ای در سال ۲۰۱۰ با هدف ارزیابی تأثیر برنامه آموزشی مختصر بر روی زوج‌هایی که در حال طی کردن فرایند طلاق بوده‌اند یا طلاق گرفته بودند، انجام شد. در این بررسی مشاهده شد یک برنامه آموزشی چهار ساعته می‌تواند در تغییر نگرش و آگاهی افراد مؤثر باشد، اما با وجود رضایت بالای شرکت‌کنندگان و سایر ذی‌نفعان، به نظر می‌رسد این تغییرات در طولانی‌مدت مؤثر نخواهد بود [۳۷].

این مطالعه محدودیت‌هایی داشت که می‌توان به عدم دسترسی به همه خبرگان، کمبود اطلاعات و پراکنده بودن آن‌ها در سازمان‌های مختلف و گاه مغایرت آن‌ها با یکدیگر و نیز در دسترس نبودن مستندات ارزشیابی مربوط به بعضی از آزمایشات اجرا شده اشاره کرد. با وجود این، مشارکت ذی‌نفعان با قدرت تأثیر و علاقه بیشتر پیرامون موضوع طلاق و تهیه این مستند، قابلیت استفاده توسط سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان را دارد.

نتیجه‌گیری

به نظر می‌رسد با توجه به روند افزایشی میزان طلاق در ایران و جهان، جهت پایداری بنیان خانواده، برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری ملی برای آزمایشات طولانی‌مدت و مؤثرتر ضروری است. در حال حاضر، برنامه ملی کنترل و کاهش طلاق اجرا می‌شود، اما مهم‌ترین چالش‌های اجرای این برنامه، ضعف همکاری بین‌بخشی، ضعف مشارکت مردم و تأثیر عوامل کلان سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فناوری، زیست محیطی و بین‌المللی بر اقدامات این برنامه ملی است.

با توجه به هزینه اثربخش بودن آزمایشات ضروری است با

16. Premarital Relationship Enrichment Program (PREP)

17. Relationship Enhancement Therapy

References

- [1] Azimi Rasta M, Abedzade M. [Study of the factors affecting divorce among couples in the family (Persian)]. *Sociological Studied of Iran*. 2013; 3(10):31-46. [\[Link\]](#).
- [2] No Author. Divorce definition [Internet]. 2020 [May 2020]. Available from: [\[Link\]](#)
- [3] Kalantari A, Roshanfekar P, Javaheri J. [Three decades of researches about "divorce causes" in Iran: A Review (Persian)]. *Women's Strategic Studies*. 2011; 14 (53):130-62. [\[Link\]](#).
- [4] Amato PR. The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and Family*. 2000; 62(4):1269-87. [\[DOI:10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x\]](#)
- [5] Roizblatt S A, Leiva F VM, Maida S AM. Parents' separation or divorce. Potential effects on children and recommendations to parents and pediatricians (Spanish)]. *Revista Chilena de Pediatría*. 2018; 89(2):166-72. [\[DOI:10.4067/S0370-41062018000200166\]](#) [\[PMID\]](#)
- [6] Yahyazadeh H, Hamed M. [Issues and interventions of children of divorce in Iran: A meta-analysis of articles (Persian)]. *Journal of Woman and Family Studies*. 2015; 3(2):91-120. [\[Link\]](#)
- [7] Etemadi Fard M. [Family changes, divorce and marriage in Iran. Country's Social Situation Report (Persian)]. Tehran: National Social Council Plan; 2013.
- [8] Fouladian M, Shojaee Ghale Nei M. [Sociological study of divorce process (Persian)]. *Journal of Family Research*. 2020; 16(2): 231-57. [\[link\]](#)
- [9] Organisation for Economic Co-operation and Development. OECD Family Database. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development. [\[Link\]](#)
- [10] Secretariat of the Supreme Council of the Cultural Revolution reports. [Country cultural engineering map (Persian)]. Tehran: Secretariat of the Supreme Council of the Cultural Revolution; 2013. [\[Link\]](#)
- [11] Ahmadi Movahed M. [Marital and divorce indicators and its changes in the country with the emphasis on provincial statistics during the years of 2001-2007 (Persian)]. *Journal of Population*. 2008; 15(63-64):1-25. [\[Link\]](#)
- [12] Fathi E. [A statistical look at the divorce situation in Iran in recent decades (Persian)]. *Statistics Journal*. 2017; 5(6):27-30. [\[Link\]](#)
- [13] Asgari Nadooshan A, Shams Ghafarokhi M, Shams Ghafarokhi F. [An analysis of the socioeconomic characteristics of divorce in Iran (Persian)]. *Strategic Research on Social Problems in Iran*. 2019; 8(25):1-4. [\[Link\]](#).
- [14] Daliri H. [Identifying the effective economic variables on divorce in Iran (Persian)]. *Journal of Woman and Family Studies*. 2019; 17(2):35-62. [\[Link\]](#)
- [15] National Organization for Civil Registration. [Recorded divorce in the country (Persian)]. Tehran: National Organization for Civil Registration.
- [16] Mahmoudian H, Khodamoradi H. [The study of the relationship between divorce and economic development in the cities of the country in 2006 (Persian)]. *Societal Security Studies*. 2011; 23:13-41. [\[Link\]](#)
- [17] Habibi M, Hajihyeydari Z, Darharaj M. Causes of divorce in the marriage phase from the viewpoint of couples referred to Iran's family courts. *Journal of Divorce & Remarriage*. 2015; 56(1):43-56. [\[DOI:10.1080/10502556.2014.972195\]](#)
- [18] Parliament Research's Center. [Sixth socio-economic plan of Iran (Persian)]. Tehran: Parliament Research's Center; 2017. [\[Link\]](#)
- [19] United Nations. Demographic and social statistics: Marriage and divorce. New York: United Nations; 2016. [\[Link\]](#)
- [20] Dommaraju P, Jones G. Divorce trends in Asia. *Asian Journal of Social Science*. 2011; 39: 725-50. [\[DOI:10.1163/156853111X619201\]](#)
- [21] Eurostat Statistics Explained. Marriage and divorce statistics [Internet]. 2022 [Updated May 2022]. Available from: [\[Link\]](#)
- [22] Olson RS. 144 years of marriage and divorce in 1 chart [Internet]. 2015 [Updated 2015 June 15]. Available from: [\[link\]](#)
- [23] Statistics South Africa. Marriages and divorces 2016, Statistical Release P0307. Statistics South Africa; 2018. [\[Link\]](#)
- [24] Honarian M, Yunesi J. [Study of the causes of divorce in Tehran family courts (Persian)]. *Clinical Psychology Studies*. 2011; 1(3):125-53. [\[Link\]](#)
- [25] Barikani A, Ebrahim S, Navid M. The cause of divorce among men and women referred to marriage and legal office in Qazvin, Iran. *Global Journal of Health Science*. 2012; 4(5):184-91. [\[DOI:10.5539/gjhs.v4n5p184\]](#)
- [26] Hawkins AJ, Willoughby BJ, Doherty WJ. Reasons for divorce and openness to marital reconciliation. *Journal of Divorce & Remarriage*. 2012; 53(6):453-63. [\[DOI:10.1080/10502556.2012.682898\]](#)
- [27] Kurdek LA. Predicting marital dissolution: A 5-year prospective longitudinal study of newlywed couples. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1993; 64(2):221-42. [\[DOI:10.1037/0022-3514.64.2.221\]](#)
- [28] Tilson D, Larsen U. Divorce in Ethiopia: The impact of early marriage and childlessness. *Journal of Biosocial Science*. 2000; 32(3):355-72. [\[PMID\]](#)
- [29] Amato PR, Rogers SJ. A longitudinal study of marital problems and subsequent divorce. *Journal of Marriage and the Family*. 1997; 59(3):612-24. [\[DOI:10.2307/353949\]](#)
- [30] Miller J. A specification of the types of intimate partner violence experienced by women in the general population. *Violence Against Women*. 2006; 12(12):1105-31. [\[DOI:10.1177/1077801206293501\]](#) [\[PMID\]](#)
- [31] Storaasli RD, Markman HJ. Relationship problems in the early stages of marriage: A longitudinal investigation. *Journal of Family Psychology*. 1990; 4(1):80-98. [\[DOI:10.1037/0893-3200.4.1.80\]](#)
- [32] Kulik L, Heine-Cohen E. Coping resources, perceived stress and adjustment to divorce among Israeli women: Assessing effects. *The Journal of Social Psychology*. 2011; 151(1):5-30. [\[PMID\]](#)
- [33] Navarra ME, Gottman JM, Gottman JS. Sound relationship house theory and relationship and marriage education. In: Ponzetti J, editor. Evidence-based approaches to relationship and marriage education. New York: Routledge; 2015. [\[DOI:10.4324/9781315757353\]](#)
- [34] Torkashvand R, Aminshokravii F. The effect of multidisciplinary consulting approach on marital satisfaction of couples ap-

plying for divorce in the family court of Borujerd. Health Education & Health Promotion. 2015; 3(4):63-72. [[Link](#)]

[35] Bray JH, Jouriles EN. Treatment of marital conflict and prevention of divorce. Journal of Marital and Family Therapy. 1995; 21(4):461-73. [[DOI:10.1111/j.1752-0606.1995.tb00175.x](#)]

[36] Bodenmann G. Psychological risk factors for divorce: An overview. Psychologische Rundschau. 2001; 52(2):85-95. [[DOI:10.1026//0033-3042.52.2.85](#)]

[37] Brotherson SE, White J, Masich C. Parents forever: An assessment of the perceived value of a brief divorce education program. Journal of Divorce & Remarriage. 2010; 51(8):465-90. [[DOI:10.1080/10502556.2010.504095](#)]

This Page Intentionally Left Blank